

den synnerliga

Fritänkaren

Nr. 73 Januari 1999

Sjunde årgångens andra nummer.

Innehåll :

Teologi : Pinsamt i Annedal	2
Bernard Shaws syn på saken (1932)	3
Problematik hos Henry T. Laurency	5
Om Gaia-teorin	6
Nikos Kazantzakis	7
<i>Europa :</i>	8
Europeisk turné, del 9	8
Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 5)	9
Lyckoresan, del 2	10
Julens filmer (<i>Kusturica, Moses, Askungen</i>)	12
Beethovens sista period (sonaterna del 12, nr 28-29)	13
Kulturkalender, januari '99	14
<i>Indien & Tibet :</i>	15
Ödesresan, del 13	15
Nya vägar i Indien, del 2	16
Expedition Tibet maj '97, del 17	19
P.S. om Fritänkaren	20

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituell världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som endast återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 1.1.1999

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany

71

Pinsamt i Annedal.

En kuriös incident inträffade i Annedalskyrkan lördagen den 21 november 1998. Kyrkans kör skulle hålla generalrepetition inför Domsöndagens konsert med Puccinis mässa, samtidigt som bildutställningen "Ecce Homo" skulle öppnas för allmänheten i samma kyrka. Emellertid var allt väl organiserat. Utställningsbesökarna skulle inte släppas in förrän klockan 17 då generalrepetitionen skulle vara avslutad.

Emellertid släppte den präst som var ansvarig för utställningen in folket redan 16.15 medan generalrepetitionen ännu höll på för fullt. Man kan med skäl undra varför han gjorde detta och med skäl misstänka att han gjorde det bara för att avsiktligt sabotera den känsliga generalrepetitionen. Det har nämligen sedan ett antal år tillbaka rått en viss diskrepans mellan attityderna hos kyrkans musikdirektör och dess kyrkoherde: liknande incidenter har ej sällan inträffat förut.

Vad som hände var att Göteborgs mest sensationslystna pöbel stormade in i kyrkan för att under högljutt prat ta del av alla nakenfotografierna på aidssjuka, homosexuella, med mera, denna utställning som komponerats av en lesbisk dam för att hävda sig själv och sina mänskliga rättigheter genom att saluföra och utbasunera att det finns aidssjuka och homosexuella och att Jesus var en av dem; vilket denna kyrkas kyrkoherde till fullo godkände och understödde med uppbackning av 300 andra präster i Svenska Kyrkan.

Ingen torde ifrågasätta att aidssjuka och homosexuella har mänskliga rättigheter. Men ingen tycks heller våga offentligt ifrågasätta att smaklös pornografi saluförs och exponeras maximalt i kristna kyrkor. Ingen tycks observera att hederliga människor känner sig sårade och kränkta av detta. Och ingen tycks ifrågasätta att en kyrkoherde med berätt mod och upprepat intill tjatighet trampar på sin egen kyrkas musik.

Var det inte denne samme Jesus, som de utställningsansvariga hävdar att fritt skulle ha blandat sig med homosexuella och aidssjuka om sådana funnits på hans tid, som även drev ut månglarna ur templet? Det finns inte ett ord i hela Nya Testamentet eller i hela Bibeln till försvar för homosexualitet eller lesbicism. Tvärtom. Bibeln är mycket klar på denna punkt. Vi bara påpekar detta. Om man då tar bort Bibeln som grund för kyrkans existensberättigande, vad blir det då kvar av Svenska Kyrkan utom 35 miljarder kronor i tillgångar?

Inte nog med att denne kyrkoherde i kraft av sitt ämbete anser sig ha rätt att fritt få trampa på musiken och dess utövare i sin kyrka. Hela hans bana är beströdd med påtrampade offer av vilka somliga vågat reagera och därför blivit avskedade ibland med år av för kyrkan pinsamma rättsprocesser som följd. Hans tendens är alltså snarare att slå ner opposition med alla medel än att vara demokratisk.

Vi förvägrar inte homosexuella och aidssjuka deras mänskliga rättigheter. Tvärtom. Men varför tillåts då inte även hans kyrkas musikutövare sådana vanliga mänskliga rättigheter som utövning av sitt yrke, yttrandefrihet, tryckfrihet och samvetsfrihet?

Vi är medvetna om att en artikel som denna kan leda till åtal. Vårt främsta försvar är, att lika mycket rätt som präster har att ge sitt fulla stöd för pornografisk-hädisk konst i Svenska Kyrkan, lika mycket rätt har somliga att uttrycka sitt missnöje därmed.

Somliga hävdar, att kyrkoherdens märkliga agerande i samband med "Ecce Homo"-utställningens för tidiga öppnande mitt under en pågående generalrepetition inför en kyrkokonsert måste bero på vanlig mänsklig omdömeslöshet som resultat av hans naturliga exhibitionistiska läggning. Om det är så, borde han då inte åtminstone be kyrkans musikkapitel om ursäkt?

(I utställningen lär bl.a. ha ingått en framställning av Sista Nattvarden med Jesus och hans lärjungar som transvestiter.)

(Insändaren är katolik.)

Bernard Shaws syn på saken.

"För ögonblicket är vi i en krissituation i vilken den ena falangen i religionens namn håller Bibeln i molnen och den andra i vetenskapens namn försöker avskaffa den. Båda ställningstagandena är så fåfänga, att biskopen av Birmingham har varnat sina församlingar för att det vetenskapliga partiet kommer närmare Kristus än kyrkans parti. Jag, som är en sorts biskop av varje läger, har ofta varnat vetenskaparna för att Kväkarna är mycket mer vetenskapliga än de etablerade biologerna. I denna förvirring har jag vågat föreslå att Bibeln varken lämnas i molnen eller att man försöker det omöjliga i att undertrycka den. Varför inte helt enkelt ta ner den på jorden och ta den för vad den verkligen är?

Studiet av dess historia om utvecklingen av en hypotes från vild avgudadyrkan till en högt utvecklad metafysik är lika intressant och lärorik som vilka studier som helst kan vara för ett öppet sinnelag och ett uppriktigt intellekt. Men vi förstör alltsammans med att inte kasta bort det smutsiga vattnet innan vi håller på det rena. Bibeln presenterar en räcka av gudsbegrepp där vart och ett är en förbättring av de tidigare, som åskådliggör människans gradvis förbättrade förståelse för Naturen, där varje steg innebär en rening av livets vatten, vilket kräver en noggrann rengöring av kärlet innan det fylls med ett färskt och renare fluidum. Men vi kommer välsignelsen på skam just med att hålla på det nya rena vattnet i det smutsiga kärlets gamla röra och upprepar denna dårskap tills våra sinnen är i en sådan oreda att vi bara kan beklagas av de ytliga men klartänkta ateisterna, som är nöjda utan någon metafysik och inte kan se någonting däri utom dess förvillelser och absurditeter.

Följ med situationen i detalj som den utvecklas genom Bibeln. Noaks Gud är inte Jobs Gud. Betrakta först den arga gudom som dränkte vartenda levande väsen på jorden, utom en familj av varje art, i ett raserianfall av avsmak inför deras stygghet, för att sedan låta den enda kvarvarande människofamiljens överhuvud blidka honom genom "de behagliga dofterna" från en hög brännoffer av kött! Är han identisk med den tolerante, dialektiske, akademiske, civiliserade och filosofiske tänkaren som familjärt umgicks med djävulen och slog vad med honom om att denne inte kunde driva Job till att förtvivla om den gudomliga nåden? Folk som inte kan se en skillnad mellan dessa båda gudomligheter kan inte klara av det mest elementära av alla intelligenstest: de kan inte urskilja vad som är likt och olik.

Men även om Jobs Gud är en klar förbättring av Noaks Gud så är han en dålig debattör, om vi inte ger honom den äran för att han för att rädda sig från nederlag använder sig av det gamla knepet att "om det inte finns någon sak, gå till personangrepp." När Job framhåller problemet med ondskans existens och dess oförenlighet med en allsmäktig gudoms godhet, så är det ett dåligt motargument att håna honom för att han inte kan skapa en val eller leka med den som med en fågel. Och det är mycket suspekt av Noaks Gud att overse med Jobs vänners medskyldighet i dennes tvivel när man betraktar hans noggrannhet i offringen av sju oxar och sju vädurar. Guds försök att argumentera är bara en upprepning och en utveckling av Elihus hån och följer så tätt på detta att det måste vara en from förfalskning för att dölja det faktum att originaldikten lämnade ondskans problem olöst och Jobs kritik obesvarad, vilket den förblev tills utvecklingsläran kom till.

När vi kommer till profeten Mika finner vi att han utan betänkligheter kastar bort det dåliga vattnet. Han vill varken ha Noaks Gud eller Jobs Gud med de sju

oxarna och vädurarna. Han höjer Gudsbegreppet till den högsta nivå det någonsin uppnått genom sitt föraktfulla förkastande av alla blodsoffer och genom sitt inspirerade och inspirerande krav, att "Vad kräver väl Gud av dig utom rättfärdighet och barmhärtighet och att hålla dig ödmjuk hos din Gud?" Inför denna den mänskliga andens seger över grov vidskepelse faller Noaks och Jobs gudsuppfattningar som käglor: det är slut med dem. Likväl lärs våra barn att Mikas Gud och Jobs Gud och Noaks Gud är en och den samma.

Senare kommer Jesus, som vågar gå ett steg längre. Han menar att gudomlighet är något som finns hos människan, till exempel hos honom själv. Han blir genast angripen av sina chockade åhörare, som inte ser något annat i denna idé än att han försöker göra sig till Jehova. Detta missförstånd, så typiskt för smutsvattenteologin, blir 1800 år senare till en religiös trosartikel hos Emanuel Swedenborg. Men Jesus originella förslag är i sig en utveckling av Mikas teologi, för människan som håller sig ödmjuk hos sin överhets-Gud är ganska ineffektiv i jämförelse med människan som går framåt såsom Guds instrument och förkroppsligande med gudagnistan inom sig som sin enda vägledare. Detta är den största brytningen mellan det gamla och det nya testamentet. Men det gamla vattnet förstör allting igen; för vi finner hur Paulus framhåller Jesus som "ett offer till Gud till väldoft för Honom," så att han därmed drar ner kristendomen till Noaks nivå. Ingen av apostlarna höjde sig däröver, och resultatet blev att Mikas och Jesus framsteg omintetgjordes, och den historiska kristendomen byggdes på Jehovas offeraltaren med Jesus själv som offret.

Jesus kunde förebrås för sitt dåliga omdöme när han valde sina apostlar, om vi kunde tro att han hade något val. Det förekommer ögonblick då man frestas att påstå att det inte fanns en enda kristen ibland dem, och att Judas var den enda som visade någon tendens till sunt förnuft. Då Jesus ägde förstånd och insikter bortom deras fattningsförmåga dyrkade de honom som övermänniska och som ett övernaturligt fenomen och gjorde minnet av honom till kärnan för deras grova övertro, deras sentimentalitet, deras masochistiska puritanism och deras enkla moral med straffåtgärder, nog så anständiga, ärliga och sympatiska men aldrig på samma intellektuella nivå som Jesus och som värst redan sående fröna till framtidens religionskrig, inkvitionens judeförföljelser och allt det övervåld som pseudo-kristna kyrkor gjorde sig skyldiga till så fort de blev tillräckligt mäktiga att kunna sätta i gång förföljelser.

Det mest olyckliga var att Jesu död bidrog till att vulgarisera hans rykte och fördunkla hans lära. Fallet komplicerades ytterligare av att Jesus själv, skakad av den förtvivlan som försatte Swift och Ruskin och många andra ur balans inför problemen med mänsklig grymhet, orättvisa, dårskap och synbarligen hopplös politisk vanmakt, och kanske även av hans lärjungars och massornas dyrkan av honom, hade tillåtit Petrus att övertyga honom om att han var Messias, och att döden inte kunde besegra honom eller hindra honom från att återkomma till att döma levande och döda och regera för evigt. Genom att dessa idéer lika lätt accepterades av hans lärjungar som hans mänskliga lära varit bortom deras fattningsförmåga, etablerades "kristendomen" på Jesu egen auktoritet. Genom en drogmissbrukares förvirrade visioner nedtecknade och upptagna i Nya Testamentet såsom "Uppenbarelseboken" specificerades den tid som skulle passera tills Jesus skulle hålla sitt löfte och komma tillbaka till tusen år. Efter dessa tusen år fanns det ingen möjlighet längre, men då var folk redan så vana vid det ständiga uppskjutandet att de gärna ersatte hans återkomst med evig uppskjutning. Pseudo-kristendomen har alltid varit oemottaglig för fakta.

Hela historien blev en uppseendeväckande oreda som blev bestående, inte blott emedan Jesu idéer gick över vars och ens horisont utom de klyftigastes, utan även då hans uppträdande följdes av den civilisationens tillbakagång som vi brukar kalla "den mörka medeltiden", ur vilken vi just har börjat ta oss ut för att kunna ta fatt på

tråden av Jesu mest avancerade tankar och rädda dem från allt det elände som hans apostlar och andra åstadkom därav.

Sex hundra år efter Jesus grundade Muhammed Islam och tog ett kolossalt steg framåt från sitt folks primitiva avgudadyrkan till en mycket upplyst unitarism; men fastän han dog som segrare och undvek ödet att bli till ett kroniskt spektakel i gotiska skräckkamrar fann han det omöjligt att kontrollera sina araber utan att locka dem och skrämma dem genom löften om ett underbart liv för de trogna och hot om evig förfärlig tortyr för de stygga efter döden; och även (efter några hyggliga protester) att acceptera den övernaturliga roll som pådyvlades honom genom hans anhängares barnliga vidskepelse; så att även han nu behöver ses över i sin rätta natur innan Islam kan komma ner på jorden igen som en levande tro."

(Detta företal till novellen "The Black Girl in Search of God" skrevs 1932 då han var 76 år gammal, och vi har inte funnit att det har översatts tidigare. Vi har bara översatt de viktigaste delarna.)

Problematik hos Henry T. Laurency.

"Tro inte att jag skriver för att behaga. Ni skall lära er något."

- Goethe.

Denne svenske Uppsalafilosof är en av svenskt 1900-tals klaraste hjärnor, och alla hans sju stora arbeten ("De vises sten", "Kunskapen om verkligheten" samt "Livskunskap" i fem delar) är synnerligen läsvärda och kan läsas om och om igen inte bara för deras ytterst upplysande tankeinhålls skull utan kanske mest för den språkmässigt briljanta framställningen.

Han ville vara anonym, ("Laurency" är en pseudonym,) och han har lyckats så väl med detta att det finns olika teorier om hans identitet. Säkrast är att hålla sig till vad han nedlåter sig till att avslöja om sig själv: att han är elev till Karl Hedvall och Axel Hägerström i Uppsala, han studerade främst de gamla tyska filosoferna Fichte, Schelling, Hegel och Schopenhauer innan han blev intresserad av teosofin och studerade Blavatsky, Besant och Bailey, men av teosoferna hyllar han främst Sinnett och Leadbeater medan han förkastar Krishnamurti och Rudolf Steiner, som han hänvisar till "svarta logen". Han är därmed något kategorisk och bestämd av sig nästan intill dogmatisk intolerans, och vid läsningen av honom ställs man ingalunda inför några bagatellartade problem.

Det största är hans helt okritiska hållning gentemot teosofin, som närmast liknar okritisk och partisk lojalism. Han kritiserar aldrig Blavatsky eller Annie Besant, även hans kritik mot Alice Bailey är mycket försiktig, medan han kan kosta på sig att förkasta Krishnamurti och Steiner, emedan de ju "svek" teosofin. (*Fritänkaren* är av den meningen, att samfund endast är till för folk som inte kan eller vill tänka själva.) Denna partiska lojalitet är helt konsekvent med sitt outtröttliga fastklamrande vid (för vanliga dödliga) obegriplig teosofisk terminologi som "planethierarkin", "esoterisk", "exoterisk", "hylozoisk" och andra för honom självklara men aldrig definierade begrepp, som en kritisk läsare gör klokt i att endast uppfatta symboliskt.

De teosofiska metafysiska begreppen är nämligen omöjliga att förklara eller ens påvisa som verkliga. Vi står här inför en extraordinär dimension av verkligheten som tydligen bara teosofier begriper sig på. Vi har ingen rätt att förneka dessa föreställningar och anklaga dem som bluffmässiga flummerier då vi heller inte kan bevisa att de inte existerar. Detta är huvudproblemet hos den strängt briljante Laurency, och vi har lättare att tillgodogöra oss hans undervisning om vi i stället för

alla dessa obegripliga teosofiska formuleringar helt enkelt läser det mest diffusa och odefinierbara av alla begrepp: Gud.

Om man gör det är det sedan fritt fram att bara njuta av den bländande klara framställningen, det underbara språket, den självklara klokheten och den utomordentliga kunskapen utan att snubbla och fastna inför varje teosofiskt nomenklaturhinder. Glöm att han är teosof och ta honom bara som människa. Han är klokare än de flesta andra och vet mera, så det vore verkligen skada att skrota honom bara för att han inte alltid talar ett språk som alla förstår.

Han synes ha varit mest aktiv under de båda världskrigens epok för att från 1952 koncentrera sig på sina esoteriska specialstudier. Under hans livstid utkom "De vises sten" och "Kunskapen om verkligheten" medan hans övriga skrifter utgivits först efter hans död under redaktion av Lars Adelskog i Skövde. Utom teosoferna hyllar han främst Pythagoras och Platon, Schiller och Goethe, Emerson och Geijer samt Francis Bacon, som han tvärsäkert vågar hävda att inte bara var Shakespeare utan dessutom oäkta son till drottning Elisabet. Ett annat problem hos honom är hans ganska skarpt uttalade antisemitism. Han synes inte ha det ringaste tvivel på sin egen absoluta auktoritet när han bl.a. hävdar att "Sinnett, Leadbeater och Laurency är de enda västerländskt orienterade esoteriska författarna". Sin totala anonymitet ursäktar han dock ingalunda med sin teosofiska avhängighet utan förklarar han snarare på fullt godtagbara mänskliga och filosofiska grunder. Kort sagt, han är långt ifrån ointressant och bör i alla sina seriösa stunder tas på allvar. Ingen kan bestrida honom klokheten, klarheten och klarsyntheten i hans framställning.

Om Gaia-teorin.

Julens kanske mest intressanta TV-program var från Novaredaktionen och handlade om Gaia-teorin, som i all korthet går ut på att allt liv har ett samband och samarbetar för att upprätthålla en miljö som kontinuerligt gör livets existens möjlig. Nyligen har man upptäckt det kanske största vetenskapliga stöd som Gaia-teorin fått sedan den formulerades på 70-talet av James Lovelock. Man har upptäckt att det är algerna i havet som genom sina kemiska processer ger upphov till molnbildning över havet. Denna molnbildning kyler ner atmosfären (genom att reflektera bort solsken) och motverkar den globala växthuseffekten. Redan Dag Stålsjö, (som hade en viss betydelse för tillkomsten av denna tidskrift,) var i sin sista TV-serie "Atlantis" innan han förolyckades inne på den tanken, att giftig algblomning producerade just det ämne som utgör botemedlet mot ozonhålen över polerna. Redan han var alltså benägen att komma med sitt bidrag till stöd för Gaia-teorin.

Emellertid återstår många problem innan Gaia-teorin kan anses slutgiltigt etablerad, bekräftad och bevisad. Ett av dessa är att man ännu inte lyckats finna bevis i atmosfären för att algerna faktiskt beger sig upp och flyger i den, men denna bevisning anses blott en tidsfråga. Svårare problem kom upp i programmet som exempelvis frågeställningen: "Hur kan väl algerna bidra till att förbättra livsvillkor för andra former av liv utan att de själva alls betjänas av detta?" Detta kan vara den viktigaste frågeställningen som invändning mot Gaia-teorin. Om algerna faktiskt underlättar livet för andra livsformer enbart och ej för sig själva, vilket allt tyder på att de gör, så ställs Gaia-teorin och hela vetenskapen inför svåröverskådliga metafysiska problem.

De som därmed skulle få vatten på sin kvarn vore panteisterna, som ända sedan Leonardo da Vinci hävdade, att allt liv samverkar för att främja livet genom ett slags oorganisk global överintelligens, som naturligt ingår i alla former av liv. Andra förespråkare för denna panteism var främst Spinoza och Goethe. Man kan helt enkelt inte förklara "algernas självutplånande verksamhet för att främja allt annat liv utom

sig själva" på något vetenskapligt sätt, då ju alger knappast kan ha någon form av organisk intelligens eller sunt förnuft. Enda förklaringen till fenomenet vore ett erkännande av panteismen som bevisligen manifesterad genom den faktiska samverkan mellan alla former av liv med varandra i ett slags översinnligt globalt samförstånd. Det är detta som Henry T. Laurency kallar "gemensamhets-medvetenheten".

Nikos Kazantzakis (1883-1957)

Hans två mest kända romaner är väl "Zorba" och "Den sista frestelsen", som båda har blivit mycket omtalade filmer. Båda romanerna skrevs vid avancerad ålder efter ett mycket mångskiftande liv av framför allt oupphörligt andligt och politiskt sökande. Han var från Kreta men fick sin viktigaste utbildning på Naxos där han sattes i skola i ett franciskankloster, där han lärde sig franska och italienska och fick en kristen grund.

Efter fullbordade universitetsstudier i Athen studerade han filosofi hos Henri Bergson i Paris, där han även blev tagen av Nietzsche. Han pendlade mellan kristen askes hos munkarna på Athos och den fatale Nietzsche tills han slutligen övergav båda för buddhismen. Hans buddhism varade i två år tills han förkastade den för Marx och Lenin. Han reste till Ryssland följande år (1925) där han fann sin nye vägledare Odysseus, som åter förde honom hem till Grekland, där han förblev. Han arbetade i årtal på en ny episk dikt om Odysseus och ägnade sig mycket åt att översätta Dante och Goethe samt att skriva avhandlingar om Bergson, Darwin, Eckermann, Maeterlinck, Nietzsche och Platon men gjorde sina främsta insatser inom det grekiska litterära språket, vars olika dialekter han framhävde betydelsen av. Efter befrielsen från tyskarna i andra världskriget blev han utbildningsminister och försökte förgäves förlika de stridande parterna i det grekiska inbördeskriget men måste ge upp och gå i exil. Under sina sista år skrev han flera mycket kontroversiella romaner om kristendomen, av vilka den mest omdebatterade blev "Den sista frestelsen".

"Zorba" förblir dock hans mest levande och originella roman. Huvudpersonen förekom i verkligheten, och författaren skildrar innerligt och uppriktigt sina egna upplevelser av denna kretensiska kraftnatur till vivör, som vid 65 år levde som om han var 20. Det är en på sitt sätt oöverträffad hymn och hyllning till livet.

Det är Zorbas realism och påtaglighet man saknar i "Den sista frestelsen". Kazantzakis porträtt av Jesus är inte övertygande. En trovärdig psykologi saknas. Romanen är intressant men förblir endast en spekulation, en subjektiv och egentligen ytterst egocentrisk uppfattning av Jesus, ett tankeexperiment, i vilket allt det viktiga i kristendomen går förlorat. Framför allt hoppar författaren över hela korsfästelsedramat som en oviktig parentes, vilket är samma misstag som islam begick från början. Jesu eftertanke hängande på korset är ett intressant tankeexperiment men förblir bara en teori, vars enda anmärkningsvärda värde ligger i dess beaktande av det mänskliga.

Nikos Kazantzakis höll på att få nobelpriset i litteratur 1952, men den som fick det i stället var Per Lagerkvist.

(I nästa nummer : Eeva Kilpi.)

Europeisk turné, del 9.

(Snöstormen i Grekland fortsätter, mars '98.)

Mest ont gjorde det mig om min reskamrat från Istanbul. Det var en ung japan som för första gången reste in i Europa. Han såg mera ut som en tibetan än som en japan: långt och sirligt ansikte med en otroligt vacker näsa: lång och krökt som Dantes, och dessutom var han pittoreskt långhårig. Han hade rest omkring i hela Asien och kommit till Turkiet via Jordanien och Syrien. Nu kom han för första gången i sitt liv till Europa, möttes vid EU-gränsen av en svindlare som gav honom 250 drakmer per dollar när kursen var 318, krävdes på oförskämda supplement på ett vidrigt övermoderniserat sterilt grekiskt tåg och nödgades tillbringa sin första natt i Europa sittande och frysande på Thessalonikis järnvägsstation. Där antastades han av en georgier som ville omvända honom till kristendomen. På morgonen ställdes han inför ett Athentåg som krävde honom på ett supplement på 3800 drakmer, nästan hundra kronor. Han vägrade betala. Han stannade kvar för att invänta ett annat tåg utan supplement som skulle komma två timmar senare och nå Athen 15.30, så att han sedan inte skulle hinna till Patraståget som skulle föra honom i tid till färjan. Han måste alltså troligen övernatta i Athen, och det enda jag mer kunde göra för honom när vi skildes var att ge honom adressen till mitt vandrarhem i Athen. Han kom aldrig dit.

Inte bara hade han drabbats av ett rikt och sniket Europa som av envar krävde en högre levnadsstandard än vad någon hade råd med, utan dessutom skulle han drabbas av ett Athen där ingenting fungerade med kollapsat elsystem i hela staden, en kaotisk trafik utan trafikljus, hela landet utslaget och i upplösning och sibirisk snöstorm hela vägen från Thessaloniki till Athen.

Han sade när vi skildes att han redan hatade Grekland och så fort som möjligt ville ta färjan vidare över till Italien. Det hade han kunnat göra om han följt mig på mitt oförskämt dyra supplementtåg, men i det ögonblicket bedrog hans snålhet visheten. Hans vidare öden kommer att förbli okända. I den mån jag kunde bad jag om ursäkt för mitt Europas bemötande av honom, och även om hans första intryck av Europa måste bli det sämsta tänkbara kunde han inte få ett lika dåligt intryck av mig som europé. Men så hade jag också varit i Asien.

I tre dagar varade den stora snöstormskatastrofen i Grekland. Landet var paralyserat av alla kollapsande elledningstorn, på Peloponnesos låg bilarna levande begravda i två meter snö, hela landet var hänvisat till stearinljus, och de flesta människor fann sig insnöade, instängda och isolerade i hemmen. Ingenting fungerade. Mitt rum i Athen var 12 grader varmt, och jag kunde inte sova varmt med mindre än fyra filtar. Mina svenska vänner i Athen rådde mig att inte dröja kvar utan genast resa vidare västerut, där vädret troligtvis var bättre. Det återstod att se, men jag beslöt att lyda deras råd.

Ändå var Athen sig fullkomligt likt som något av hemorten för all europeisk mänsklighet. Det finns ingen mentalitet i Europa jag trivs bättre med än den grekiska, och om det finns något land i Europa jag skulle kunna tänka mig att emigrera till så vore det Grekland. Och på dessa punkter fick jag medhåll från många håll.

Mina svenska vänner hade ett år kvar i Grekland och såg med fasa fram emot att nödgas flytta tillbaka till Sverige och förlora Grekland för evigt. Ärligheten och det mänskliga var vad de trivdes bäst med i Grekland.

Friedrich hade bott sju år i Grekland, var gift med en grekinna och kunde omöjligt tänka sig att lämna Grekland. Han var något av en naturaliserad grek och var helt nöjd med sin tillvaro fastän han knappast hade annat att leva på än att sälja

krimskrams till turister. Han var musiker och konstnär och kunde bara tänka sig Athen som sin hemort. Och han hade en mycket nykter syn på hela Europa.

Som österrikare genomskådade han EU hänsynslöst. Det var bara en fortsättning på de gamla europeiska imperierna som drev exakt samma imperialism vidare som redan Rom så fatalt inledde. Han påtalade det faktum att Grekland aldrig hade varit fritt mer från det att Sulla plundrat Athen omkring år 100 före vår tideräkning ända tills det frigjorde sig från de imperialistiska turkarna. Inte ens under de grekiska bysantinska kejsarna hade Grekland någonsin varit fritt. Grekland var nu det enda land i Europa som höll sig utanför EU:s valutaunion utom England, Sverige och Danmark, och vi ansåg båda att dessa fyra länder ensamma hade rätt. EU var lika farligt i sin imperialistiska strävan som USA.

Han var samtidigt en klok filosof. Han menade att den bästa tiden i Grekland var just nu mitt i kylan och snöstormarna, turistfritt och fullkomligt äkta som sig självt. Jag hade kommit till Grekland i alldeles rätt ögonblick, och han berömde mig för det. Naturligtvis bytte vi adresser och lovade vi varandra att bygga vidare på kontakten.

Så min Athenvistelse blev ändå den bästa tänkbara. Jag var mera hemma i Grekland än någonsin, hade fått nya grekiska vänner och kunde bara skiljas från Athens råa kyla, förödande översvämningsregn och kalla nordanvind med vemod, saknad och oändlig smärta - som vanligt, som alltid.

Avskedet från Athen var anpassat efter omständigheterna - från Areopagen utanför Akropolis såg man åt alla väderstreck Attikas snötäckta kullar, som om deras eviga snö var en självklarhet, medan en ursinnig nordanvind slet mitt skrivblock med alla dess lösa blad bort från var jag hade dem under armen och skickade dem ner i Areopagens enda omfattande vattenpöl. Med möda kunde man sedan jaga de lösa manuskriptpappren över hela Areopagen och nödtorftigt torka de nyligen skrivna och ännu mer nyligen vattengenomdränkta resedagboksbladen på de redan av regnet nersölade ärmarna och klädtygen, som dock var torra under armarna och mellan benen. Inte ens Grekland kunde ta allt ifrån mig.

(forts. i nästa nummer.)

Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 5)

Dagens utflykt gick till norra Petersburg med fästningen Peter Paul och Petrogradskaja. Trots solskenet sistlidna kväll var det nu åter hur regnigt och bedrövligt som helst, men vi gav oss ut ändå på vinst och förlust. Vi fick några kraftiga regnskurar över oss då och då, som alltid kom lika plötsligt och fullständigt överraskande. (Detta var ju århundradets regnigaste katastrofsommar.) Vi åkte tunnelbana till Gostinnyj Dvor och därifrån vidare norrut till Gorkijstationen, varifrån vi vandrade in på Peter Paul-området.

Till vår stora sorg och bestörtning var katedralen stängd alltid just bara på onsdagar, och denna dag var det onsdag. Därmed kunde vi inte besöka tsarerna, som fick vila vidare i sina gravar utan oss, och särskilt den för bara tre veckor sedan äntligen begravde Nikolaj II med sin familj. Vi fick besöka kistorna en annan gång.

Men en tsar mötte vi. Det var Peter den Store. Han var verkligen stor där han satt i brons i sin fulla längd mitt i parken, gammal, skallig och fasansfull. Skulpturen var modern men alldeles förfärligt övertygande i sin motbjudande totala realism. Tsaren som ruinerade Sverige och byggde Petersburg blev bara 43 år och alltså 7 år äldre än sin jämnåriga kollega Karl XII. Men till skillnad från Karl XII var Peter ett monster. Han var 204 centimeter lång och hade alltså en jättes kropp men ett oproportionerligt litet huvud. På alla porträtt och avbildningar av honom har hans huvud förstorats och förskönats, för att disproportionen inte skulle märkas. Och detta monster var en

sadist av Guds nåde. Så fort en av hans hovdamer fick tandvärk insisterade han på att själv få göra henne den stora äran att få riva ut hennes tänder. Han älskade att få riva ut tänder på sina hovmän och damer, då han tidigt fattat en förkärlek för tandläkaryrkets tångmetoder. Och sin egen son och arvinge pryglade han själv ihjäl för att han visste, att Alexej hade planer på att, så fort han själv blev tsar, flytta tillbaka huvudstaden till Moskva igen. Petersburg var ju tsar Peters huvudsakliga livsverk eller åtminstone kronan på verket, så man kan väl förstå att Peter inte kunde acceptera att hans son hade planer på att skrota det, - men ändå. Peter återinförde det av Ivan den Förskräcklige inrättade systemet med spioner bland folket, som rapporterade allt statsfientligt till tsaren, samt ett utvecklat och synnerligen uppmuntrat angiverisystem, så att redan på Peters tid kunde folk inte tala privat med varandra utan fara för livet. Huvudmannen för oppositionen mot alla denne tsars förtryckarmetoder var tsarevitj Alexej, och de flesta av hans anhängare fanns inom kyrkan. Peter mördade sin son, drog in kyrkans privilegier och gjorde sig själv till dess överhuvud, vilket tsaren förblev till 1917.

Och detta vanvettiga monster av sadism och ovanlig företagsamhet sitter alltså staty på Peter Paul framför fästningen som innehöll Rysslands enda fängelse som var värre än Sibirien, där de flesta fångar dog av skörbjugg, det enda som kunde frälsa dem från deras livstidsstraff. Nu sitter Peter själv här för evigt som fånge i sitt eget fängelse i all sin groteska vidrighet med sitt förkrympta huvud i naturlig storlek, flintskallig, åldrad i förtid, galen och evigt döende i sin grämlöse över sin mördade son.

Vi vandrade från Peter Paul upp till kvarteren vid Leningatan där vår vän Eino Hanski hade växt upp och upplevat belägringen av Leningrad 1941-44, under vilken 600,000 människor svalt ihjäl i staden. Kvarteret finns kvar på Leningatan 13, synbarligen endast nödortföttigt åtgärdat och underhållet sedan kriget, men i bottenvåningen mot gatan låg ett antikvariat. Nils gick in och talade med innehavaren och berättade om Hanski. Hon hade inte haft en aning om att en i Sverige känd finsk-rysk författare hade bott i huset under den digraste provningstid som kanske någon miljonstad någonsin gått igenom under så lång tid.

Vi sökte sedan upp Einos andra adress: Tjorsagatan 42. Svårigheten är att alla gator från den tiden nu har andra namn. Av Julia, vår underbara danskspråkiga ryska guide, fick jag veta att den gatan numera heter Malaja- någonting. Vi hittade en gata på ungefär rätt ställe som hette Malaja Pusjkarskajagatan, men dess gatunummer gick bara upp till 36. Vi hittade ingen annan Malaja-gata i närheten och måste ge upp vidare efterforskningar. Saken tenderar att bli ett av Sankt Petersburgs många olösliga mysterier.

(Mysteriet löstes sedermera i Göteborg: Tjorsagatan heter numera Malij Prospekt.)

Trötta efter dagens plaskiga vedermödor under ständiga överraskningsduschar, som om vädret bevakat oss för att överfalla oss alltid precis när vi var som mest oförberedda, tog vi in på ett kafé och återhämtade oss en aning innan vi åter begav oss ner i underjorden för att där finna tillräckligt regnskydd och vägen hem till hotellet.

(forts. i nästa nummer.)

Lyckoresan, del 3: Fest i Bulgarien.

Ludmilas problem var värre. Hon ligger i skilsmässa men kan inte bestämma sig för att ta ut skilsmässa. Hon har just läst en bok där det heter att en skilsmässa tar minst två år att komma över. Således ämnar hon inte göra någonting på två år, ty boken säger ju att det ändå inte hjälper att göra någonting när man ligger i

skilsmässa. Och under tiden är det hennes syster Dianas plikt att ta hand om henne och tycka synd om henne.

Jag tycker om Ludmila, men jag måste medge att under för handen varande omständigheter löper hon risken att utveckla en dubbelnatur, en andra personlighet i motsats till hennes riktiga, så kallad schizofreni, ej helt ovanlig bland folk som sörjer och grubblar för mycket. Hon har visat alla tydliga föresatser för att kunna genomföra denna process, där den viktigaste är det totala avståndstagandet från sitt eget liv och ansvar. Och det hjälper inte att bara tycka synd om henne. Hon måste fatta, att lättja inte är någon ursäkt för något. Man måste ruska om henne ordentligt, få henne att vakna upp ur sin passivitet och få henne ut ur sig själv. Det kommer an på Diana att göra detta, och Diana gör det tyvärr mest genom att gräla på henne och skälla ut henne. Risken är att detta bara förvärrar Ludmilas problem. När en syster behöver hjälp är i regel den sista hon borde söka hjälp hos sin syster, då hon ofta är den sista hon kan få hjälp av. Det bästa botemedlet vore en ny man, men man är som minst aktiv och attraktiv åt det hållet när man sörjer över en skilsmässa.

Ett lysande tillfälle att rycka upp Ludmila kom emellertid vid en fest hos Valeria, en väninna till dem båda. Denna bulgariska fest var mycket anspråkslös men mycket hjärtlig. Det bjöds på bara kall mat, mest potatissallad med kallskuret, men även obegränsade mängder vodka och den bulgariska välsmakande konjaken "Rakía" (40%), som smakar bättre än någon vanlig konjak. Vi var bara tio gäster, men ganska snart bröt stämningen alla fördämningar, och två lärare bröt ut i en orgie av sånger till gitarrackompagnemang, mest gamla patetiska 60-tals-schlagers typ Strolling Bones och Beatles. Båda lärarna var redan flintskalliga över mer än bara tonsuren, men den andra var anmärkningsvärt musikalisk och kunnig i den spanska musiken. Det var ett nöje att höra på honom. Medan låtarna blev allt vildare bröt alla damerna ut i fullständigt lösryckt dans medan ingen av männen ville ställa upp på detta. Så småningom började damerna då bjuda upp männen med övertalningsmetoder som gjorde det omöjligt att säga nej.

Det märkvärdigaste var att födelsedagsbarnet, som var mest plakat av alla och dansade vildast av alla, inte en enda gång slog sönder något, ramlade, snubblade över något bord eller ens slog sig. Hon var bara 1,50 lång och hade en teknik att dansa med händerna högt upp i vädret, vilket tydligen tjänstgjorde som ett slags balansmekanism. Men när hon dansade med en kavaljer hängde hon sig som en säck på honom, och den säcken var tung. Då blev även ekipaget svårare att manövrera, och då var olyckan snubblande nära. Mer än en gång hotade mer än ett par att lägga sig raklånga över bordet och rensopa det från alla fulla och halvfulla glas, pokaler, tallrikar, skålar med mera.

Höjdpunkten nåddes efter jag vet inte hur många tömda Rakíaflaskor, när vi plötsligt alla började se kackerlackor på väggarna och en tämligen dåligt organiserad jakt på kackerlackor tog sin början. Dessa kackerlackor var faktiskt verkliga, de kom inte bara från Rakíaflaskorna, och det var anmärkningsvärt att de hade tagit sig upp hit till den femte våningen. Visserligen var ju hyreshuset tämligen ruffigt och svampigt, porttelefonen hängde i en lös tråd och hotade fastna i fingrarna och följa med ut när man använde den, hissen var av bulgarisk standard och utan nödutgång om den skulle fastna eller störta ner, vilket alla bulgariska hissar vanligen gör esomoftast, men den fungerade, och det var kanske den vägen kackerlackorna hade kommit upp, ty klosetten var utan extra hål och med vattentätt vattenlås. Kackerlackor är emellertid kackerlackor, och de tog alla poäng - inte en enda blev träffad, och endast de jagande mänskorna hotade sluta som våta fläckar, varför kackerlacksjakten ganska snart avtog av naturliga skäl och glömdes bort för väsentligare saker, alltså den allt vildare dansen, musiken och Rakía konsumtionen.

Det var sådant Ludmila behövde.

En helt annan scen i Bulgarien: Mitt i det viktigaste trafikstråket, mitt i gatan, mitt i gatukorsningen en grupp vanskapta zigenare. De var som direkt hämtade ur Emir Kusturicas film "Zigenarnas tid". En var krympling och hade faktiskt fötterna bakfram. Jag har aldrig sett ett sådant lyte förut. Han gick med fötterna bakåt i stället för framåt. Dessutom var han av halv dvärgväxt, men det hemskaste var att dessa zigenare slogs sinsemellan. De utkämpade ett ursinnigt slagsmål, de var rasande och hysteriska på varandra och skrek med vilda gälla röster i himmelens sky, och det var den mest vanskapte som var den argaste och som vägrade släppa taget om den största, som han bet och slog av alla sina krafter, medan denne den störste skrek högst och vildast av alla. Det var inte bara en uppvisning för att tilldra sig intresse, publik och pengar. Det var fullständigt äkta. Det var ett tvättäkta vilt och ursinnigt slagsmål mellan vanskapta zigenare på blodigaste allvar.

Zigenarna och turkarna är det etniska problemet i Bulgarien. De kan inte bo i hyreshus, ty då gör de upp öppen eld i vardagsrummet, eldar med parketten och odlar potatis i hålen i golvet. Var de än bor övergår kvarteren till slum. Samtidigt har de 50% nativitet medan bulgarerna själva har mindre än en procent. Turkarna har sitt eget politiska parti som med sina 10% i parlamentet har en vågmästarroll i alla regeringar. Bulgarerna har skäl att betrakta dem som femtekolonnare åt Turkiet.

Jag upplevde exempel på dessa turkbulgarer när jag lämnade Bulgarien. De var ingenting annat än smugglare. De gick på i Plovdiv och fyllde hela kupén med bagage, som de skulle föra till Turkiet. De var mycket väl försedda med pengar. Det var en turk med två hustrur. Kabinen var för icke rökare, men de rökte alla tre. Till slut blev jag så arg på deras ansvarlösa oförskämdhet, att när den fräckaste hustrun tände sin -tonde cigarett slet jag den ur munnen på henne, skällde ut henne på tyska och visade på skylten "rökning förbjuden". Då fick de respekt för mig.

De ville ge mig pengar. Jag förstod sedan att det var för att muta mig. De hade hur mycket tyska mark som helst. Jag ville inte ta emot några, men tullinspektörerna vid gränsen tog gärna en och annan 50-sedel. Det var mest för att han inte skulle titta under bänkarna, där de hade gömt det ömtåligaste av sitt smuggelgods.

Flera andra turkar blev intresserade av deras affärer, och hela natten var hela kupén full av ivriga turkar som konstant pratade i mun på varandra. Att få någon sömn under sådana omständigheter var naturligtvis inte att drömma om. Dessutom var det svinkallt och ingen värme i vagnen, som metodiskt var renplockad på allt som kunde stjälas och säljas: glödlampor, strömbrytare, gardiner, ledningar - ingenting användbart fanns kvar. Det var alltför nära till hands att misstänka att hela vagnen hade skalats under alltför många resor med turkbulgariska smugglare.

(forts. i nästa nummer.)

Julens filmer.

Utbudet har varit gott på biograferna denna jul med åtminstone tre fantastiska upplevelser på biodukarna: Kusturicas nya film "Svart katt, vit katt", hans bästa film hittills, den mycket effektfulla tecknade versionen av Moses som "Prinsen av Egypten" samt det konstnärliga mästerverket "Ever After", på svenska "För evigt" om bland annat vad Leonardo da Vinci egentligen hade för sig i Frankrike på gamla dagar.

Kusturica (*uttalas "Koustouritza"*) håller stilen och överträffar sig själv. "Zigenarnas tid" var i all sin utomordentliga fantasirikedom och magi mörk och ond till karaktären, i "Underground" hade han blivit gladare och ljusare men höll inte formmässigt, då denna film fortsättningsvis inte levde upp till den överdådiga inledningens virtuositet; men i denna nya film har han lärt sig även formen. Hans

omisskännliga karaktärer är som vanligt fullständigt vedervärdiga i sin vräkiga groteskhet och totala korrupktion och hämningslöshet, som leder till att allt går fullständigt åt helvete utan att någon bryr sig. En smugglare blir bestulen på ett helt tåg med bensin som han tänkt stjäla, där börjar det, och det slutar med ett praktfullt dubbelbröllop efter att en brud lyckats rymma, skurken får ett mera praktfullt och passande straff än vad någon domare kunnat tilldela honom, och två lik vaknar på vinden. Vi kanske inte ska avslöja för mycket. Det händer sällan att publiken applåderar efter en film i Sverige. Här var salongen full, och alla stod upp efter filmen och applåderade spontant.

"Prinsen av Egypten" är framför allt bildmässigt effektiv, och somliga dramatiska scener glömmar man aldrig. Därtill har relationen mellan Moses och Farao givits en mycket levande och övertygande mänsklig gestaltning, och för första gången någonsin levandegörs Sippora, Moses hustru, och ges hon kanske den framträdande roll hon alltid har förtjänat men aldrig tidigare fått. Den bästa överraskningen är emellertid musiken: den fyller hela filmen och är mycket välkomponerad av Hans Zimmer, givetvis en tysk. Visserligen är Cecil B. DeMilles gamla mammutfilm från 50-talet med Yul Brunner och Charlton Heston mera hållbar, och man saknar dess bredare mänskliga galleri och vackra scenerier, men denna film är ett gott komplement och mera dramatiskt som sådant.

Vackrast är emellertid "För evigt", där även musiken fyller hela filmen och gör den ännu vackrare än vad den redan är. Här finns det breda persongalleri som man saknade i "Prinsen av Egypten": alla har sin personlighet och spelar sin väsentliga roll i det hela, inte endast prinsen och pigan, styvmodern och Leonardo da Vinci, kungen och drottningen, utan även två feta men olika pager, de båda systrarna som varandras motsatser, den unge drängen som målarkandidat, zigenarhövdingen med sina praktfulla zigenare, den unga pigans två äldre och mycket viktiga kollegor, fadern, m.fl. Filmen är nästan ett sannskyldigt Shakespearedrama med utmärkt diktning och text alltigenom - sällan får man se så välskrivna filmer. Redan den värtaliga upptakten lovar allt: Jeanne Moreau som gammal adelsdam kallar till sig bröderna Grimm för att klaga på hur de misslyckats med sagan om Askungen, varpå hon berättar hur det hela verkligen gick till - på klassiskt renässans-1500-tal.

Fritänkaren utnämner härmed denna film till 1998 års bästa film.

Beethovens sista period, (sonaterna, del 12.)

Det är påtagligt hur den sista musik Beethoven skapade skiljer sig från allt vad han gjort tidigare. Ändå hör man samtidigt att det är samma person och samma stil. Vari ligger förändringen?

Den enda förändringen är att han inte längre kan höra något. Han kan alltså inte längre kontrollera hur det han komponerar låter, och därmed försvinner all möjlighet till kritik genom örat. Det säger sig självt att detta måste vara fatalt om inte mördande för en kompositör och särskilt för en så hypersjälvkritisk kompositör som Beethoven, vars manus ofta är fullklottrade och oläsliga genom alla korrigeringar och förändringar. Han, den mest självkritiska och noggranna av alla kompositörer, berövades möjligheten till audiell självkritik. Det är att likna vid att bli blind som målare. Ändå fortsatte Beethoven att komponera.

Och helt njutbar för örat är hans sista musik inte. Snarare ofta tvärtom. Samtidigt är det dock märkligt hur pass njutbar mycket av hans sista musik ändå är. Det gäller framför de sista stråkkvartetterna, enkannerligen opus 130.

Samtidigt är den sista periodens musik mera koncentrerad musik än någon han producerat tidigare. All ornamentik försvinner jämte alla harmoniska utsvävningar

och improvisationer, allt som han själv njöt av med örat. Hans musik blir torrare. Och han får en alldeles påtaglig svaghet för fugor.

Samtidigt blev hans musik mindre populär då den blev mera svårtillgänglig och svårbegriplig. Han förlorar sitt grepp om melodin, och de melodier han ännu gör blir mera ofullkomliga. De är inte längre sångliga. *Cantabile* försvinner nästan helt ur hans musik.

Detta är på gott och ont. Å ena sidan fortsätter Beethovens musik att leva och utvecklas åt alla möjliga spännande håll. Å andra sidan startar han en helt ny utveckling inom musiken: han inleder den *syntetiska* musiken, den musik som inte längre bryr sig om vad örat tycker, musik som är mera teoretisk än väljudande, musik för musikens skull och inte för örats och det harmoniska sinnets. Han föregriper i själva verket i sina sista kompositioner redan den atonala musiken. Flera av hans sista, största och skickligaste fugor låter alldeles förfärligt.

En annan svaghet kommer också fram: han älskar marscher, och även dessa kan låta stundom ganska gräsligt för att inte säga parodiskt. Då är till och med fugorna att föredra.

Dessa nya svagheter dominerar sonaterna 28 och 29: marscherna och fugorna slår sönder allting annat. Nummer 29, "*Grosse Sonate für das Hammer-Klavier*", är hans största sonat över huvud, och få orkar med den. Det är också hans mest orkestrala sonat: redan inledningen är dånande trumpetfanfarer. Det krävs muskler och energi för att spela en sådan sonat mer än musikalitet.

Mera musikaliska är mellansatserna, det sirliga scherzot i sin väloljade smidighet och älsklighet, och framför allt det oändliga *Adagio sostenuto*, en egentligen ganska luguber och dyster solosång ensam i ett begravningskapell inne i mörkret. Ackompagnemanget är tungt och allvarligt intill dödlighet, men till detta sjunger den mest smäktande tänkbara klagosång ut all sin smärta och innerlighet. Det är som en instängd burfågel som ändå sjunger och genom sin sång bevisar fångenskapens och lidandets intighet: "Vad rör världens låghet mig? Jag sjunger ändå och bevisar därmed att det finns högre värden, även om jag står för dem ensam."

Innerligheten i detta oerhörda långa solo påminner starkt om Bach i hans sista verk, särskilt Goldbergvariationerna. Bach som allt musikhantverks högste mästare har fått sin definitive kollega och jämlike.

Slutfugan karakteriserade Max Reger som "ett monstrum". Det vill inte säga litet det från Max Reger, som själv var specialist på att komponera monsterfugor. Här kommer all Beethovens slutproblematik fram: de svåruthärdliga disharmonierna, överbelastningen, bristen på sångbarhet, den tunga tekniken, svårsmältheten för örat - allt är serverat. Det är mästerligt komponerat, men det är allt. Örat har inte längre någon talan när det gäller Beethovens tekniska musik.

Kulturkalender, januari '99

- 1 : Lorenzo de'Medici "*il Magnifico*" fyller 550 år.
  - E.M.Forster 120 år.
  - 40 år sedan Castroregimen etablerades på Cuba.
- 3 : Victor Borge 90 år.
  - 75 år sedan Howard Carter hittade Tutankhamons grav.
  - Alaska 40 år som USA:s största stat.
- 7 : François Poulenc 100 år.
- 8 : William Wilkie Collins 175 år, detektivromanens fader.
  - 40 år sedan Charles de Gaulle blev Frankrikes president.

- 9 : 200 år sedan allmän inkomstskatt infördes i England (10%). (Napoleons fel.)
- 70 år sedan Alexander Fleming introducerade penicillinet.
- Flygplanet Concorde 30 år.
10 : 70 år sedan Tintin med sin hund Milou debuterade.
11 : Rod Taylor 70 år.
13 : 400 år sedan poeten Edmund Spenser dog.
15 : Martin Luther King skulle ha fyllt 70.
- 80 år sedan Rosa Luxemburg mördades i Berlin.
17 : Nevil Shute 100 år.
- Al Capone 100 år.
19 : Paul Cézanne 160 år.
- 30-årsminnet av Jan Pallach, som brände sig till döds i Prag.
22 : August Strindberg 150 år.
25 : Robert Burns 240 år.
- William Somerset Maugham 125 år.
- 75 år sedan den första vinterolympiaden.
27 : Kaiser Wilhelm II 140 år.
28 : Klarinettisten Acker Bilk 70 år.
30 : 350 år sedan konung Charles I blev avrättad i London.
31 : Jean Simmons 70 år.

Ödesresan, del 13.

Jag hade turen att genast få plats på en jeep till Darjeeling. Bredvid mig satt det då en tibetanska som bodde i Sikkim och visste allt om Sikkim. Hon sade att det numera var möjligt för tre utlänningar att tillsammans resa ända upp till Yumthang i nordligaste Sikkim nära den tibetanska gränsen och övernatta där. Hon menade även att det var möjligt att från Darjeeling bege sig direkt till Pemayangtse utan att passera Rongpo och Gangtok. Hon gav mig adressen till sin svåger, en musiklärare i Gangtok, som hon menade att kunde hjälpa mig med allt i Sikkim när jag återkom nästa år, vilket jag även lovat min värdinna i Phodong.

Så återkom jag till Darjeeling som en förlorad son, blottställd och vanärad, slagen och vingklippt, och visste inte vad jag skulle ta mig till. Min värd kunde inte sänka priset på mitt rum för min situations skull, men på eftermiddagen stötte jag ihop med min gamle nära vän Sri Ram. Jag hade just väntat att få se honom. Han påtalade vikten av att sådana incidenter som min blir kända, så att polisen och andra motiveras till att ta ansvar, vilket de tydligen i regel inte gör. Han kände till ett märkvärdigt fall. Det var en amerikan på järnvägsstationen i New Jaipalguri. Han var världens mest erfarne Indienresenär, han var bästa vän med alla hinduer, han hade aldrig råkat ut för något, och han menade sig kunna lita på vem som helst - hinduerna var världens hederligaste folk. På stationen i New Jaipalguri fann han en själsfrände, en hindu, och de blev hjärtligt goda vänner. De åt middag tillsammans och blev som bröder, och vid ett tillfälle bad amerikanen sin nye käre vän att bevaka hans bagage medan han gick på toaletten. Hindun lovade försvara sin västerländske väns bagage med sitt liv och blod. När amerikanen kom tillbaka från toaletten var hela hans bagage och hans gode käre vän spårlöst försvunna för evigt.

Sri Ram var tyvärr inte i sin allra bästa form. När jag besökte honom på kvällen satt han och skälvde i feberfrossa, han hade flyttat in i en ny lokal och allt var i oordning, alla hans böcker låg i travar och uppfyllde mer än halva lägenheten, och det fanns egentligen bara plats för hans fru på golvet och i sängen - inga stolar och inget bord. Ändå kokade hon en ljuvlig middag åt oss alla tre på golvet med sitt primuskök, och jag och Sri Ram hade rikligt filosofiskt utbyte trots hans dåliga hälsa.

Han var ganska besviken på den indiska regeringen, som bara tänkte på att göra pengar utan att bry sig det minsta om Indiens alltmer förkrossande miljöproblem. I storstäderna ökar dödligheten, sjukdomarna och vårdnadskostnaderna med 10-20 procent i året, och det är statistiska kurvor som ständigt stiger brantare uppåt. Orsaken är enbart den allt sämre stadsluften. Längs kusterna dör och försvinner fisken till följd av utsläppen, och Indien har knappast några mjölkkor kvar, då alla kornas betesmarker försvunnit. Torrmjolk används mer och mer, vilket märks i teet, som fler och fler finner odrickbart, medan regeringen bara satsar på industrier, bilar och motorcyklar och det vanvettiga mastodontdammbygget i Garwhal ovanför Tehri, som kommer att dränka hela den gamla huvudstaden Tehri och förstöra ett underbart naturlandskap. Detta bygge har forcerats fram mitt i ett av världens mest riskabla jordbävningsområden. Om en jordbävning drabbar området och spräcker dammen när den är färdig kommer hela staden Rishikesh att utplånas. Ändå forceras dammbygget mest genom mutor åt alla med inflytande som vet för mycket.

Vi pratade även indisk politik och analyserade Indiens tragedi. De två skurkarna i dramat var Djinna och general Bose, men den galne generalen var kanske den mest avgörande negativa faktorn. Som en av Gandhis närmaste män tog han omsider avstånd från Gandhis kloka och moderata icke-vålds-politik och krävde i stället att man skulle ta till våld mot engelsmännen för att nå fullt oberoende, något som Gandhi aldrig hade krävt före det andra världskriget. General Boses militanta politik och starka inflytande tvingade Gandhi in på vägen mot full självständighet, och denna självständighet medförde Djinnas egoistiska krav på ett separat Pakistan. Lavinen gick inte att hejda då längre. Det blev full självständighet, det blev ett separat Pakistan, och det blev fullt inbördeskrig med många andra krig i släptåg, till exempel det eviga inbördeskriget i Kashmir, allt genom den galne general Boses politiska hat mot engelsmännen, som fick honom att alliera sig med Hitler och japanerna bara för att vålla England maximal skada, vilket han även lyckades med. Men denna skada drabbade även hela Indien, som beundrade honom så oerhört och gör det fortfarande.

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 2.

Dagen var den absolut vackraste tänkbara. Dharamsala med McLeod Ganj framstod från sin allra behagligaste sida och utstrålade bara fred och harmoni, trivsel och trygghet.

Jag hade knappast sovit på tre nätter, högst två timmar på flygplanet från Moskva och två timmar på nattbussen från Delhi. Ändå gick jag med Johannes upp till Triund 1000 meter uppåt.

Det säger sig självt att det då var svårt att hålla jämna steg med honom. Han har långa och smala men ytterst kraftiga löpar- och höjdhopparben, så han kan bestiga ett berg lättare än en get hur högt det än är. I mitt redan uttröttade tillstånd måste han hela tiden vänta på mig.

Men vi pratade om allt under vägen. Vi fick åtskilliga anledningar att stanna och njuta av den tilltagande utsikten och skönheten, solskenet och värmen. Det var den första november och Allhelgonadagen. Allt gav anledning till andakt och eftertanke.

Naturligtvis var jag mycket intresserad av resultaten av hans aktiviteter i Tadzjikistan och Östturkestan och vad hans senaste muslimska kontakter hade givit. Han uttömde ämnet kort och snabbt: "En damm är öppnad. Det smugglas regelbundet in vapen till muslimerna i Östturkestan, och kineserna kan inte stoppa trafiken. Att denna spricka i dammen kommer att leda till Kinas sammanbrott är för mycket begärt. Men det finns fler fronter." Han övergick till tibetanerna.

"Problemet med tibetanerna är deras inneboende godhet. De är världens mest godtrogna och välvilliga folk, och därför har alltid kineserna kunnat göra vad de velat med dem. Tibetanerna har aldrig i gemen genomskådat kinesernas metodiska och överlagda ondska. Till och med Dalai Lama medger att han aldrig kunnat tänka något ont om en kines. En intressant tibetan att studera därvidlag är förrädaren Ngabo, ministern som 1950 öppnade Tibet för Kina genom att ge armén order om att inte göra motstånd, utan att kapitulera utan strid. Det var det totala landsförräderiet, men han menade faktiskt bara väl. Han tänkte på Tibets bästa när han trodde att han genom att minimalisera konflikten med Kina kunde göra den ändå oundvikliga samexistensen med Kina uthärdlig. Han misstog sig. Han var bara godtroget naiv som alla andra tibetaner. Tibetanerna är så goda som om hela folket bara bestod av kvinnor eller rentav av mödrar. Andra måste därför rycka in, blanda sig i, gripa initiativet och göra något åt saken, ty tibetanerna förblir hopplöst för goda för att kunna ge Kina tillbaka för gammal ost. De enda tibetaner som fattar den kinesiska galoppen och förstår Kinas utsägligt och oförbättrligt onda och rent destruktiva avsikter är TYC, de tibetanska ungdomarna i *Tibetan Youth Congress*. Med all rätt kräver de aktion.

Men vad kan tibetanerna i sin hjärtegodhet och sin översvallande vänlighet göra? Det enda de kan göra är att sprida kunskap, berätta sanningen, motverka den falska kinesiska propagandan och fortsätta stimulera världssopinionen mot Kina. Det är mycket bara det, men det är inte tillräckligt.

Den tredje fronten är den kinesiska fackföreningsrörelsen. Dess makt och inflytande ökar för varje dag i takt med de kinesiska arbetarnas stigande missnöje och arbetslöshet, och hela världen kan hjälpa till. Det är inte mer än mänskligt och rätt, och solidaritet kostar inte mycket. Den kinesiska fackföreningsrörelsen behöver all hjälp utifrån den kan få. Där har vi murbräckan. Fallet måste komma inifrån. Kina kan bara falla genom att implodera. Alla lögnerna måste svepas bort med hela kommunistpartiet, och därmed måste hela militärväsendet berövas sin försörjning precis som i Ryssland. Fackföreningsrörelsen måste gripa makten i stället precis som i Polen. Det är nämligen den enda politiska rörelse i Kina idag som har någon kontakt med verkligheten."

"Så du anser att hela Kina måste kollapsa?"

"Kalla mig inte subversiv. Kalla mig superversiv. Allt måste förnyas och vändas till det bättre. Studenterna på Himmelska Fridens Torg för nio år sedan ville inte krossa staten. De ville bara göra den bättre. De ville bara yttrandefrihet, tankefrihet och samvetsfrihet, och det ville kommunisterna i sin dårskap förvägra dem genom våld. Det är rentav möjligt att en konstruktiv revolution kan genomföras i Kina utan att ekonomin eller samhället kollapsar. Det vore det bästa, och det arbetar doktor Sun för. Men ju mer etablissemanget motarbetar förnyelsen och självständighetsrörelserna i Tibet, Östturkestan och Inre Mongoliet, desto svårare kommer det rådande etablissemanget få att överleva. Våld föder våld, och etablissemanget har bara etablerat sig genom våld och lögn. Det har ingen chans om det inte ger efter."

Detta var i stort vad Johannes hade att komma med. Vi fortsatte upp till Triund och passerade förbi kaféet i riktning mot trädgränsen, men mina knän vek sig. Jag fick allt oftare stanna och vila mig. Till slut kunde jag inte ta ett steg längre. Jag var helt slut, och hjärtat körde på som ett lokomotiv. Vi hade då bara ett litet stycke kvar till snögränsen med den sista mänskliga boningen. Men Johannes ville fortsätta och bad att få göra det. Dagen var fortfarande så vacker, klockan var bara två, och han ville utnyttja förhållandena. Han fick fortsätta ensam. Han lovade att besöka mig på kvällen antingen på mitt hotell Ashoka eller, om jag inte var där, på restaurang Shangri La.

Som vanligt tog jag mig ner med möda från Triund. Knäna vek sig allt mera, men ner kom man om det dock tog 2 timmar. Sedan tog jag en kall dusch i det allmänna

badrummet, där det bara fanns en dusch med mycket kallt vatten. Det var första gången jag kunde tvätta mig på tre dagar, så det var väl värt obekvämligheten.

Sedan gick jag till Shangri La och intog en härlig nudelsoppa med ett glas *lassi* och te efteråt. Ingen Johannes dök upp, så jag gick hem igen. Jag hade inte suttit på mitt rum i fem minuter förrän han kom. Mitt rum var det lättaste att hitta: det var nummer ett. Det var ett dubbelrum, så han bad om han fick passera natten hos mig. För det måste man fråga receptionen om lov, vilket vi gjorde. Receptionisten imponerades av Johannes indiska pass. Det var bara grönt ljus.

Johannes ville veta allt om Laila Roth. Jag berättade det lilla jag kunde. "Varför tar du inte med henne hit, så att hon får träffa mig?"

"Det är inte så enkelt. Hon är fast i så mycket."

"Och jag vore inte så lätt för henne att hitta. Så vad du än gör, skicka henne inte hit."

Han var mycket road av vårt trippelsamarbete med novellen, och jag kunde ge honom det färdiga resultatet hittills. Intrigens utveckling gjorde ett visst intryck på honom, och han fick genast en del nya idéer.

"Vår svåraste uppgift just nu," sade han, "är alla de tibetaner som kommer rymmande över bergen. Vi vet aldrig när de kommer, och de riskerar alltid livet. I bästa fall får vi innan veta vilka som är på väg var och när, så att några av de våra kan möta dem uppe vid passet eller till och med eskortera dem den svåraste vägen dit upp och över, men i sämsta fall får vi ingenting veta förrän de redan är över och en eller flera omkommit på vägen. Det har hänt att mödrar med barn ger sig av helt på eget bevåg och att barnen kommit fram som genom ett under men att modern omkommit på vägen. Sådana barn är utlämnade åt ett främmande land och måste där börja ett nytt liv som föräldralösa. Vi har inte råd med fler tibetanska *casualties*. Vad tror du om att låta vår hjältinna hjälpa till i en sådan verksamhet?"

"Det skulle säkert Laila Roth tycka om," sade jag genast. Jag bad honom även ge sin version av de samtal vi haft under dagen, vilket han lovade göra, sedan han fått läsa min. "Det är onödigt att jag upprepar något. Jag bara kompletterar," sade han. Här är resultatet:

"Som vanligt inleddes vår samvaro med att jag ifrågasatte att han över huvud taget kom hit när han borde vara hemma och arbeta. Han skulle kunna göra mycket mera nytta med att stanna hemma, utnyttja sina resurser, skaffa sig IT och lägga ut sin tidning på nätet och etablera sig som auktoritet. Han har alla förutsättningar och har inte ens tänkt på att börja göra någon karriär. I stället flackar han omkring hela Europa och kommer hit och gör sig av med alla sina besparingar på detta. Det betyder förstås mycket för oss att han kommer hit och håller personlig kontakt med tibetanerna, men han kunde göra så mycket mer. Han är tillräckligt realistisk för att kunna hålla god kontakt med verkligheten utan att komma hit."

"Är det allt?" frågade jag.

"Allt annat väsentligt har du redan formulerat."

"Även dina utlåtanden kan ifrågasättas," menade jag.

"Då är våra ifrågasättanden ömsesidiga," replikerade han.

Som vanligt var det mycket han inte ville berätta. Vi har känt varandra nu i nästan 20 år, och likväl håller han fortfarande i viss mån på sin sekretess. Han ville inte med ett enda ord gå in på vad han egentligen stod i för kontakt med Dalai Lama, men han gjorde en utvikning om Hans Helighets titlar:

"Det är egentligen helt fel att kalla honom Hans Helighet Dalai Lama, som de flesta gör. Hans Helighet är en titel, och så är även Dalai Lama. Det är alltså en tautologi. Det är lika dumt som att säga Hans Helighet Översteprästen. Däremot är det helt korrekt att säga bara "Hans Helighet" eller "Dalai Lama", som ju betyder "Vishetens Ocean". Men att säga båda två tillsammans låter bara dumt i mina öron."

Ej heller ville han gå närmare in på sina omedelbara verksamheter och projekt. Jag hade gärna velat veta mera om den intressanta verksamheten med att plocka ner

flyktingar från bergen, men denna verksamhet är för närvarande hans mest hemliga. Kanske vi får veta mera i den kommande novellen med Laila Roth.

(forts. i nästa nummer.)

Expedition Tibet maj '97, del 17.

På väg upp mot Pang La fick vår bil problem med vattnet: kylarvattnet läckte ut, och röret måste bytas. Likväl kunde saken ordnas provisoriskt genom lappning, och vi fortsatte. Hela dagen blev strålande. Vi for exakt samma väg som vi kommit nästan ända fram till Shegar, innan vi vände västerut: detta var enda vägen. Från Shegar fram till passbestigningen upp för Friendship Road mot Nepal, en sträcka på 10 mil, räknade jag upp till 30 av kineserna förstörda stora kloster längs vägen, och ändå sov jag stora bitar av vägen. På väg upp för det sista 5000-meterspasset framträdde Shishabangma i hela sin härlighet: en ogästvänlig och tillkrånglad stenhög av förfärliga dimensioner. Därefter gick vägen utför i en rasande fart i en utförsbacke som aldrig tog slut: det var en höjdsänkning från över 5000 meter till 3700. Dagens högsta pass hade varit på 5200, så vi hade under dagen drastiskt sänkt oss 1500 meter.

Vi stannade vid Milarepas grotta, ett underbart stämningsfullt ställe, där Milarepas egen närvaro fortfarande var påtaglig, med dess svindlande sköna utsikt över en blomstrande sydlig tibetansk dal, där Milarepa verkade länge och skrev sina berömda hundra tusen sånger.

Därifrån fortsatte vi söderut mot Nyenlanmo, men kort efter Milarepas grotta fick vår bil resans andra punktering. Det var bara att krypa under bilen och traggla med osmorda mekanismer som inte fungerade. Vår chaufför hade inte ens en domkraft.

Egentligen var bara en av våra tre jeepar bra. De andra två var tejpade och skramlade med trasiga ljuddämpare, lossnande avgasrör, läckande kylare, trasiga bränslefilter, utslitna stötdämpare, brustna kardanaxlar och annat sådant - de var tio år gamla. Ändå hade vi klarat 300 mil i Tibet med dessa utslitna skrotmässiga T-fordar.

På kvällen i Nyenlanmo hade vi en liten avslutningsfest med både Chang och risbrännvin. Speciellt Lars och kocken var bra i gasen och drack gärna hur mycket som helst - de hade ju kamperat ihop förr - medan stämningen bara steg. Middagen var kinesisk men god trots oläslig meny på enbart kinesiska, och vi bjöd våra sju chaufförer och kockar med medarbetare på middagen medan vi samtidigt gav dem alla en extra dags traktamente (30 yuan), vilket måste betraktas som generöst från vår sida, medan kocken ödmjukt beklagade sig över att hans mat inte hade varit så god som han hade önskat göra den för oss. Kort sagt, vi var alla nöjda med varandra. Något missnöje över huvud taget kunde nog bara spörjas allmänt (förstås) med det kinesiska förtrycket.

(Efteråt har det dock visat sig att ännu 1 1/2 år senare en del av oss fortfarande beklagar att vi inte stannade längre i Rombuk vid Mount Everest.)

1.6. Start från Nyenlanmo klockan 9.30, varpå den hisnande utförsbacken fortsattes. Vägen blev bättre och bättre samtidigt som vyerna blev mer och mer svindlande med snöhöljda toppar fortfarande krönande landskapet ovan en alltmör i avgrunden försvinnande ravin med floden Sun-Kosi, en biflod till Nepals största flod Kosi i öster. Omkring halv 11 uppnåddes Zhangmu, den sista staden inom Tibet, en sällsam och mycket exotisk sino-tibetansk-nepalesisk knutpunkt, en mycket större stad än Nyenlanmo. Serpentinvägen genom staden var mycket gytjig, så vi var

glada åt att få slippa stiga ur bilarna, om dock trafiken var hård och omkörningar och möten i stort sett omöjliga. Detta är den enda öppna vägen mellan Indien och det kinesockuperade Tibet, varför all trafik läggs här och leder till förfärliga förstoppningar, då vägen inte kan vara mer än enfilig. Bilar, jeepar, bussar, lastbilar, truckar - alla ska fram, med risk för att ingen lyckas; medan det vore en lätt sak för Kina att även öppna vägen Gyangtse-Gangtok, som ju var den normala och naturliga handelsvägen mellan Indien och Tibet.

Vid "*Friendship Bridge*" vid Kodari väntade Shekar, vår nepalesiske guide, och han och Dawa fick träffas, vilket båda hade sett fram emot. Medan de överlade om tekniska och politiska problem i sina yrken måste vi säga farväl till våra sedan fyra veckor tibetanska följeslagare: de fyra chaufförerna, kocken, den outhärlige vicekocken (khampa) och förstås Dawa själv. Vi var allesammans till 100% nöjda med dem alla.

Vägen utför fortsatte därefter fast i gemensam minibuss längs med flodravinen med inträffade ras överallt som krydda i landskapet. På ett ställe hade ett ras sopat bort en by och 70 personer, som alla förts ut i floden och begravts under lermassorna. Trafiken var hård och blev ständigt hårdare, så i Barabise gjorde vi paus för lunch och intog en förträfflig Dal-Bat, så att alla kunde äta sig mätta och känna sig välkomna i Nepal.

Vägen vidare till Bhaktapur gick därefter smärtfritt, då den ständigt blev bättre, och 16.45 kunde vi återinta vårt hotell efter 6 timmar och 10 mil från Kodari. Det var ljuvligt att kunna slappna av i sommarnatten uppe på takterrassen av hotell *Shiva Guest House* med ett läskande glas öl efter alla Tibet-strapatser, som betydde mera och kändes ljuvligare än till och med "en iskall i Alexandria".

Detta var på sätt och vis resans märkligaste dag. Vi hade passerat genom den stora Himalayabarrären, genom väggen mellan två mycket olika världar, den ena fientlig, kall och nästan obefolkad, den andra varm, mänsklig och myllrande. På två dagar hade vi sänkt oss 4300 meter (om man räknar från Pang La-passet till den lägsta nivån av vägen längs Sun-Kosi), vilket i praktiken innebar nästan den mest extrema tänkbara miljöomvälvning.

Men det märkligaste var, att vi alla tio, efter fyra veckors oerhörda kraftanstängningar och strapatser i ett iskallt Tibet med bristfällig matförsörjning, var lika friska och fräscha som när vi lämnat Bhaktapur. Det hade ingen kunnat gissa då. Den enda förändringen var kanske den, att flera fått dra in svängremmen ett helt hål för att kunna fortsätta hålla byxorna uppe.

(forts. i nästa nummer.)

Om Fritänkaren.

C. Lanciai, som fick sitt italienska efternamn av sin veronesiske farfar, föddes 1951 i Helsingfors av finlandssvenska föräldrar men har sin fasta adress i Göteborg sedan 1955. Redan som barn ville han bli författare, men hans levebröd blev musiken, då han arbetade 6 år som kyrkorganist och 15 år som pianopedagog, tills ett magsår tvingade honom utomlands. Efter att ha refuserats som författare i 23 år, delvis kanske emedan hans inriktning alltid varit internationalistisk, startade han 1992 sin humanistiska tidskrift "Fritänkaren" i samarbete med svensktalande vänner utomlands. Han ämnar alltid fortsätta att arbeta med musik och litteratur parallellt.

Göteborg den 1.1.1999